

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 330.3(477)

JEL Classification: D73, F02, L16, O11, O21

DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.29.2024.308806>**Герасимчук В. Г.**доктор економічних наук, професор
ORCID ID: 0000-0001-9357-8925Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Herasymchuk Vasyl**National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

РЕАЛЬНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ НА ШЛЯХУ ВІДНОВЛЕННЯ, МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ

THE REAL SECTOR OF THE ECONOMY IS ON THE WAY OF RECOVERY, MODERNIZATION AND DEVELOPMENT

Метою дослідження є пошук раціональних шляхів відновлення та модернізації України, реального сектору національної економіки на засадах сталого розвитку. У процесі наукового пошуку використано методи історичного, логічного та порівняльного аналізу, групування, емпіричного узагальнення, програмний підхід до управління змінами. Проаналізовано динаміку обсягів ВВП з позицій тривірневої моделі класичного економічного циклу. Запропоновано заходи щодо прискореного розвитку реального сектору економіки (АПК, металургія, машинобудування, IT-індустрія). Визначено комплекс проблем, які необхідно вирішити для посилення експортного потенціалу ключових сфер індустрії. Проаналізовано досвід відбудови європейських держав після Другої світової війни за підтримки «плану Маршалла». Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення механізму управління відновленням, модернізацією та розвитком України.

Ключові слова: деіндустріалізація економіки, державна промислова політика, експортний потенціал, організаційно-економічний механізм управління, план відновлення України, реальний сектор економіки, сталий розвиток.

The purpose of the research is to find rational ways to restore and modernize Ukraine, the real sector of the national economy based on the principles of sustainable development, strengthen positions in the system of international economic relations with the development of appropriate recommendations of the theoretical and practical areas. In the process of research, methods of historical, logical and comparative analysis, grouping, analytical and empirical generalization, as well as a program approach to change management were used. The tendencies of social and economic development of the country for the period of its independence are considered. The dynamics of GDP volumes is analyzed from the standpoint of a three-level model of the classical economic cycle. Considerable attention is paid to the study of the influence and interaction of numerous factors of the external and internal environment of changes in the cyclical development of the national economy. It has been established that the pre-crisis years of 2008, 2013 and 2021 were successful years of Ukraine's economic development. Measures are proposed to increase attention to the accelerated development of the real sector of the national economy, primarily to the enterprises of the agro-industrial complex, the mining and metallurgical and machine-building industries, and the IT industry in the post-war period. A set of problems that need to be solved to strengthen the export potential of these and other sectors of the economy, increase the competitiveness of domestic enterprises in the world markets for goods and services has been identified and summarized. The experience of restoring European states after the Second World War in the implementation of the Marshall Plan is analyzed. The experience of reviving the economy of the Balkan countries after the hostilities in the early 2000s is summarized with an analysis of the results achieved and unresolved problems. Recommendations are proposed for improving the organizational and economic mechanism for managing the restoration, modernization and development of Ukraine.

Keywords: deindustrialization of the economy, state industrial policy, export potential, organizational and economic management mechanism, plan for the restoration of Ukraine, real sector of the economy, sustainable development.

Постановка проблеми. В процесі відновлення національної економіки особливої уваги потребує промисловий сектор. Внаслідок повномасштабної збройної агресії РФ сфера індустрії зазнала відчутних втрат, а саме: скорочення попиту на українську продукцію як на внутрішньому, так і на світовому ринку; значне

руйнування виробничих потужностей; призупинення інвестиційних проектів через надвисокі ризики; порушення ланцюгів постачання сировини та готової продукції; низькі темпи скорочення значної частки технологічних процесів, зорієнтованих на випуск продукції з високим рівнем трудомісткості, матеріало- і енерго-

емності; відтік фахівців високої кваліфікації за межі країни.

Упродовж трьох десятиліть так і не вдалося зупинити процес деіндустріалізації економіки, хоча на розвиток промислової сфери була спрямована низка прийнятих концепцій, програм державної промислової політики України (1996 р., 2003 р., 2008 р., 2011 р., 2013 р., 2021 р.), а також стратегічних рішень з даного напрямку на галузевому та регіональному рівні. Надолужувати втрачені можливості необхідно на етапах відновлення національної економіки, її реального сектора, як за рахунок власних сил та ресурсів, так і шляхом залучення зовнішніх джерел фінансування (донорська допомога урядів країн-партнерів, установ та бізнес-структур, міжнародних фінансових організацій, прями іноземні інвестиції, кредитні лінії та фінансові гарантії).

Напрацювань теоретичного і методологічного спрямування, пов'язаних з розробкою та реалізацією стратегій індустріального розвитку у українських вчених достатньо. Разом з тим, відбудовчі процеси у вітчизняній індустрії, усіх її галузях потребують суттєвих змін в організації їх проведення з позицій необхідності значного скорочення термінів виконання запланованих заходів, спрощення бюрократичних процедур при прийнятті та реалізації управлінських рішень, підвищення відповідальності кожного за доручену справу на усіх рівнях управління держави. Йдеться, насамперед, про вдосконалення механізму управління відбудовчими процесами в реальному секторі економіки, врешті-решт, про повернення України з групи аграрно-індустріальних країн, «економік з індустрією, що розвивається» чи «скромні новатори/слабкі позиції» знову до когорти індустріально розвинених країн світу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зацікавленому читачу порекомендуємо ознайомитися з напрацюваннями відомих в Україні вчених, які досить глибоко досліджують причини і наслідки кризових ситуацій, пропонують шляхи їх подолання, формулюють напрями, методи, механізми подальшого зміцнення економічного потенціалу країни. Так, в монографії академіка В. М. Гейця розкриваються проблеми застосування феноменологічного підходу до пошуку відповідей на виклики, породжені глобальною нестабільністю, загостренням суперечностей глобалізації та національного розвитку, політичною та економічною турбулентністю [1]. С. В. Іванов аналізує досвід економічного відновлення та розвитку Німеччини, Японії, Південної Кореї, інших країн після воєн [2]. С. О. Кораблін змістовно розкриває проблеми фінансової нестабільності в українській економіці, що проявляється у хронічній девальвації гривні, регулярних фінансових, бюджетних, боргових та банківських кризах, циклічних сплесках інфляції, «відлученням» державного та приватного секторів від міжнародних фінансових ринків, національній залежності від зовнішніх кредиторів та умов отримання позик [3]. Ю. В. Кіндзерський акцентує увагу на ключових викликах і особливостях формування політики повоєнного відновлення промисловості України [4]. Колектив науковців під керівництвом Я. А. Жаліла всебічно досліджують системний економічний та соціальний ефект гібридної російської агресії проти України, починаючи з 2014 р. [5]. Теоретико-методологічні та практичні аспекти реструкту-

ризації промисловості, як необхідної умови стійкого розвитку та інклюзивного зростання економіки країни, всебічно представлені зацікавленому читачу в результатах дослідження автора даної публікації [6].

Невирішені частини загальної проблеми. До невирішених проблем відновлення та модернізації реального сектору економіки відносяться питання припинення подальшого скоочування діючих виробничих процесів до випуску продукції з низьким ступенем обробки, розробка та впровадження високотехнологічних процесів в перспективних галузях, зорієнтованих на виробництво товарів з високою часткою доданої вартості, конкурентоспроможних на європейському та світовому ринках. Актуальним залишається питання про підписання Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (угода АСАА, або про промисловий «безвіз»), що сприятиме експорту промислової продукції в ЄС за українськими сертифікатами. Відомо, що Україна вже отримала 4 «безвізи» з ЄС: енергетичний, економічний, транспортний та митний. У найближчій перспективі очікується приєднання країни до Єдиного роумінгового простору ЄС, єдиного платіжного простору SEPA та інтеграції в європейський цифровий ринок, тобто, ще 3 «безвізи».

Постановка завдання. Метою проведеного дослідження є пошук раціональних шляхів відновлення та модернізації України, реального сектору національної економіки на засадах сталого розвитку, зміцнення позицій у системі міжнародних економічних відносин з розробкою відповідних рекомендацій теоретичного та практичного спрямування.

Методологія дослідження. Для досягнення встановленої мети використано низку загальнонаукових і спеціальних методів наукового пошуку: історичний і логічний підходи та методи діалектичного пізнання, причинно-наслідковий та соціально-економічний аналіз, статистичний метод обробки даних, порівняння та групування, ранжування і рейтингування, експертної оцінки, метод аналітичного та емпіричного узагальнення, програмо-цільовий метод планування та управління.

Результати дослідження. Формування та зміцнення економічного потенціалу України в період незалежності. Вибір своєї долі український народ здійснив у 1991 р. проголошенням Акту незалежності України. Створення самостійної української держави стало результатом послідовної, безупинної боротьби багатьох поколінь за перемогу національної ідеї, за неподільність і недоторканість її території. Напередодні незалежності Україна мала найсприятливіші умови для самостійного розвитку, оскільки володіла потужним промисловим, науково-технічним потенціалом, розвинутим сільським господарством. Аналітикам відомі дані експертного прогнозу «Deutsche Bank» стосовно ступеню готовності кожної з колишніх радянських республік до економічної незалежності. Перспективи України в розвитку промислової сфери, сільського господарства, забезпечення сировиною після набуття незалежності оцінювалися як найвищі: 7,5 балів із 10 можливих. При цьому враховувалися й інші фактори: кількість освіченого населення, масштаби інфраструктури, виробництво чавуну, сталі, вугілля, цементу, зерна, молока, цукру тощо [7]. Разом з тим, наведений прогноз «Deutsche Bank» далеко не

повною мірою у подальшому підкріплювалося позитивними змінами у рівні та якості життя населення.

Достатньо об'єктивну картину соціально-економічного розвитку України відображають, насамперед, такі ключові показники, як ВВП (номінал), ВВП (ПКС) та ВВП (ПКС) на душу населення. Динаміку ВВП доцільно аналізувати з позицій тривірневої моделі класичного економічного циклу: з двох стадій – знижувальної та підвищувальної; чотирьох фаз – спад, депресія, підйом, пік; шести ланок – рецесія, криза, депресія, поживлення, бум, пік [8]. В динаміці ВВП України упродовж 1990–2022 рр. чітко простежуються періоди спаду ВВП (1990–1996 рр., 1997–1999 рр., 2008–2009 рр., 2013–2015 рр.), 2019–2021 рр. – уповільнення темпів росту ВВП, 24.02.2022 рр. – початок падіння ВВП внаслідок російської агресії; поживлення (1996–1997 рр., 2015–2016 рр., 2019–2021 рр.) та зростання (1999–2008 рр., 2009–2013 рр., 2016–2019 рр.). Успішними роками розвитку економіки стали: 2008 р. (179,8 млрд дол.), 2013 р. (183,3 млрд дол.) та 2021 р. (200,0 млрд дол.) [9].

Циклічний характер економічного розвитку, зазвичай, пояснюється впливом різновекторних факторів зовнішнього і внутрішнього характеру, які час від часу призводили до кризових явищ. Класичною основою цих явищ виступає закон попиту та пропозиції. Винятком стала економічна криза 2019–2021 рр., причина якої була зумовлена пандемією COVID-19. У 2020 р. через корона-кризу ВВП України зменшився на 4,0%. У 2021 р. ВВП зріс на 3,4%. [8]. Після 24.02.2022 р. ситуація різко змінилася в сторону погіршення стану економіки, скорочення промислового виробництва, руйнування інфраструктури та різкого зменшення чисельності населення. За підсумками 2022 р. СБ прогнозував скорочення економіки на 45,1%, МВФ – 35%, ЄБРР – у розрізі 20–30%, уряд України – 30–50%, НБУ – майже на третину [10].

За умови припинення бойових дій, підтримки з боку країн-партнерів, міжнародних фінансових організацій, максимального використання власних ресурсів, за прогнозами СБ очікується відновлення української економіки на 2,1% у 2023 р., 5,8% – у 2024 р. [11, с. 11]. На досягнення оперативних (2022 р.), середньострокових (2023–2025 рр.) і довгострокових (2026–2032 рр.) цілей спрямовано комплекс заходів, сформованих на законодавчому та виконавчому рівні держави, а також за участю європейського та світового співтовариства [12].

Принципи економічного відновлення України. План економічного відновлення України базується на 9 ключових принципах: повний доступ до ринків країн ЄС та «G7»; отримання статусу кандидата з подальшим повноправним членством в ЄС; формування економічних відносин на принципах дерегуляції та лібералізації; вдосконалення логістичних маршрутів; скорочення

експорту сировини, розвиток переробної галузі; розвиток ВПК; досягнення енергетичної самостійності; екологічна модернізація; локалізація продукції машинобудівної галузі.

На проведений 4-5.07.2022 р. в м. Лугано (Швейцарія) міжнародній конференції (URC2022) презентовано проєкт Плану відновлення або «план Маршалла» для України, яким передбачено реалізацію упродовж 2022–2032 рр. 850 проєктів на суму 750 млрд дол. План сформовано з 15 національних програм у різних секторах економіки та суспільного життя. Пріоритетним джерелом фінансування програм мають стати заморожені активи країни-агресора. Серед інших джерел: кредити, пільгові позики та гранти міжнародних фінансових інституцій, ЄС, G7, багатьох країн світу, державних установ, експортних агентств, банків, великих міжнародних корпорацій (ТНК) та залучення приватних інвестицій.

На успішну реалізацію запланованих заходів спрямована низка інституційних реформ. Передбачено завершити перезапуск антикорупційної системи у сфері верховенства права. Вдосконалення потребує антимонопольне законодавство. Завершиться корпоратизація державних компаній та приватизація некритичних державних підприємств. Оцінка ефективності реалізації 10-річного українського «плану Маршала» здійснюватиметься за наступними критеріями: щорічні темпи росту ВВП – понад 7%; входження України до переліку 25 провідних країн світу за Індексом людського капіталу та за Індексом економічної складності; поява нових робочих місць, відчутне підвищення якості життя громадян [12].

Розбудова секторів з високою доданою вартістю в структурі національного господарства. Серед 15 національних програм економічного відновлення країни важлива роль відведена секторам з відносно високою доданою вартістю. Йдеться, насамперед, про подальший розвиток підприємств машинобудування і металургії, АПК, інформаційної індустрії. На дані сектори економіки передбачається спрямувати близько 50 млрд дол. (6,7% від очікуваного загального обсягу фінансування) [12]. Звернемо увагу читача на тенденції, що склалися в структурі ВВП України за останні три десятиріччя (табл. 1).

Упродовж 1990–2021 рр. питома вага сільського, лісового та рибного господарства в ВВП знизилася у 2,4 рази (з 25,6% у 1990 р. до 10,6% у 2021 р.), промисловості та будівництва – у 2,7 рази (з 44,6% до 16,8%), сфери послуг, навпаки, зросла в 2,4 рази (з 29,9% до 72,6%) [13]. Хоча питома вага АПК в структурі ВВП займає лише 10,6% (2021 р.), Україну в світі сприймають швидше за все як аграрно-індустріальну державу. Країна входить до п'ятірки світових лідерів за експортом основних видів продукції рослинництва.

Таблиця 1

Динаміка структури ВВП України, 1985–2020 рр., %

Вид економічної діяльності	1985	1990	1991	1995	2000	2005	2010	2015	2020	2021
Сільське, лісове та рибне господарство	19,4	25,6	24,6	14,7	15,5	10,3	7,4	12,1	9,3	10,6
Промисловість та будівництво	49,9	44,6	54,5	45,7	43,8	34,3	25,6	21,8	20,9	16,8
Послуги	30,7	29,9	28,9	39,6	40,7	55,4	67,0	66,1	69,8	72,6

Джерело: складено та розраховано автором за [13]

Український АПК виступає одним із провідних гарантів світової продовольчої безпеки. Якщо 20 років тому Україна забезпечувала продуктами харчування 40 млн людей у світі, то нині – близько 400 млн. За підсумками 2021 р. аграрний сектор показав найвищий приріст виробництва – 14,4%. Продукції аграрного сектору експортовано на суму 27,7 млрд дол., або 40,7% від загального обсягу експорту товарів. Основними позиціями в структурі експорту аграрної продукції залишаються зернові та зернобобові культури, олія, насіння олійних культур тощо. Частка ЄС у експорті товарів АПК складає 30,1% [14].

Відновленню та розвитку АПК з урахуванням динаміки підвищення попиту і цін на продовольство у світі має сприяти розробка та реалізація наступних заходів: стимулювання виробництва та експорту готових товарів; можливий перехід від переважного вирощування пшениці, ячменю і кукурудзи на користь технічних культур – сої, соняшника і рапсу; збільшення виробництва сільськогосподарської техніки; диверсифікація каналів транспортування продукції АПК на зовнішні ринки; розширення масштабів зрошувальних систем для збільшення врожайності та зменшення ризиків в галузі. Планом відновлення України намічено виділення щонайменше 37 млрд дол. на реалізацію низки проєктів у сфері АПК. Зокрема, на розвиток переробки в аграрному секторі передбачено залучити інвестицій в обсязі 10,2 млрд дол. [14].

Основою промислового комплексу країни виступають підприємства гірничо-металургійного сектору (ГМС). Промислова революція XVIII-XIX ст. сприяла бурхливому розвитку залізничних шляхів і транспорту на території нинішньої України, що супроводжувалося масштабним будівництвом металургійних підприємств. Сировинною базою стала наявність значних запасів вугілля (Донбас) і залізної руди (Придніпров'я). Сектор чорної металургії України представлено, насамперед, 12 металургійними потужними комбінатами, на долю яких до воєнних дій припадало понад 96% виробництва сталі. На підприємствах ГМС було зайнято майже 600 тис. працівників. Продукція металургів у 2021р. посіла 2-ге місце за обсягами експортних надходжень – 22,8 млрд дол. Російська агресія призвела до втрат металургійного сектору орієнтовно на 30–40% порівняно з довоєнними потужностями. Через проблеми в ГМС економіка втрачає 6–10% ВВП. Переважна більшість підприємств металургії була сконцентрована у східних та південних регіонах. Лише Азовсталь і ММК ім. Ілліча (м. Маріуполь) забезпечували близько 40% довоєнного виробництва металопродукції та приносили 70% експортної виручки від продажу сталі [15].

До проблем, що склалися на підприємствах галузі, відносяться: значні пошкодження виробничої бази, інфраструктури; скорочення попиту на металопродукцію на внутрішньому ринку; нестача сировини для металургійного виробництва; проблеми повернення ПДВ; обмеження постачань експортної продукції через блокаду портів; втрата кадрового потенціалу. Серед зовнішніх чинників, що негативно впливають на роботу металургів: значне падіння цін на чавун і сталь, зниження обсягів споживання залізорудної сировини та попиту на металопродукцію на світових ринках. Серед наслідків надзвичайної ситуації, що склалася на

підприємствах ГМС: потреба у суттєвому збільшенні пропускної здатності західних прикордонних залізничних переходів для забезпечення експорту залізорудної сировини на світові ринки; помітне підвищення цін на зовнішніх ринках; втрата частки ринку далекого зарубіжжя.

До позитивних очікувань можна віднести можливість збільшення експортних поставок на ринки стратегічних партнерів України: ЄС, Великої Британії, США та Канади. Підприємці галузі очікують на підтримку з боку держави в питаннях пошуку нових ринків збуту, зняття торгових бар'єрів на металопродукцію за кордоном, диверсифікації логістичних шляхів для експорту продукції, отримання повного доступу до ринків країн ЄС та «G7» за рахунок скасування існуючих квот та імпортного мита, створення пільгових умов та фінансової підтримки в процесі «зеленої» трансформації. Прийняття зазначених заходів в комплексі сприятиме відновленню роботи металургійних підприємств та подальшому зміцненню їх потенціалу [15].

Стабільним і прогресуючим сектором національної економіки виступає ІТ-індустрія. Притаманною рисою цієї високотехнологічної галузі виступає мобільність, яка не потребує для свого розвитку значних матеріальних і фінансових вкладень. В Україні на початок 2022 р. діяло 2234 ІТ-компанії. Функціонують вони у наступних сферах: електронна комерція (17,4%), підприємництво (15,7%), фінанси (15,2%), освіта та наука (12,0%), охорона здоров'я (11,0%), туризм (9,6%), телекомунікації (6,3%), інші сфери (12,8%). У роботі ІТ-галузі задіяні понад 285 тис. працюючих. Попит на розробників інформаційно-комунікаційних технологій продовжує перевищувати пропозицію [15].

Стан та тенденції розвитку інформаційного суспільства, рівень конкурентних переваг країни у сфері ІКТ можна оцінити, скориставшись даними міжнародних рейтингів та індексів. Так, у рейтингу електронної участі ООН (UN E-government Survey) Україна у 2020 р. посіла 46-е місце зі 193 країн світу, піднявшись на 29 позицій проти 2019 р. У свою чергу, столиця держави Київ зайняла 15-у позицію серед 86 міст світу за критерієм «Участь та залучення громадян» у рейтингу «Місцевий індекс онлайн-послуг». У 2020 р. Україна зайняла 69-е місце у рейтингу країн за розвитком електронного урядування серед 143 країн світу. У рейтингу Government AIReadiness Index щодо оцінки готовності урядів до провадження штучного інтелекту Україна у 2020 р. посіла 57-е місце серед 172 країн. У рейтингу European Open Data Maturity Assessment серед 34 європейських країн Україна у 2021 р. зайняла 6-е місце, поліпшивши на 17 позицій порівняно з рейтингом у 2020 р. Україна у 2022 р. зайняла 24-у сходинку з оцінкою 75,32 бала зі 100 можливих серед 160 країн світу у щорічному національному індексі кібернетичної безпеки (NCSI).

В глобальному інноваційному індексі 2021 р. (Global Innovation Index) Україна посіла 49-е місце серед 132 країн та економік світу, увійшовши до ТОП-3 країн економічної групи lower-middleincome. За індексом інноваційного розвитку Bloomberg Innovation Index Україна у 2021 р. зайняла 58-е місце серед 60 досліджуваних країн проти 56-го – у 2020 р. та 46-го – у 2018 р. Досягнуті успіхи засвідчують про високий рівень кваліфікації вітчизняних фахівців в роботі з базами даних,

веб-розробкою, інженерією безпеки, комп'ютерними мережами, комп'ютерним програмуванням, операційними системами, програмною інженерією, розробкою застосунків для мобільних пристроїв хмарними обчисленнями тощо [16].

ІТ-сектор на відміну від більшості сфер економік упродовж останніх років показує стабільно зростаючі темпи розвитку. Підтвердженням цього є динаміка експорту комп'ютерних послуг за період 2013–2022 р., у т.ч. їх частка у ВВП країни – близько 2,7%, а також у загальному обсязі експорту товарів та послуг (табл. 2).

За вказаний період обсяг експорту ІТ-послуг зріс у 5,27 рази – з 1,29 млрд дол. у 2013 р. до 6,80 млрд дол. у 2021 р. Частка ІТ-послуг в експорті всіх видів послуг склала 37,0%. У загальному обсязі експорту товарів та послуг ІТ-послуги займають частку у 8,37%. Серед найбільших споживачів українських ІТ-послуг – США (40,0%), Велика Британія (10,0%), Мальта (6,1%), Ізраїль (4,8%), Кіпр (4,1%) та ін. Зростаюча ІТ-галузь має усі можливості до 2025 р. збільшити кількість ІТ-фахівців до 450 тис., а частку ІТ в експорті послуг довести до 10% [16].

Зазначимо, що ІТ-індустрія зазнала мінімальних втрат за часів російської агресії, виступаючи найбільш успішною галуззю економіки. За перше півріччя 2022 р. обсяг експорту комп'ютерних послуг становить \$3,74 млрд дол., що на 23% перевищує показник за аналогічний період 2021 р. Підприємства ІТ-галузі перераховували до зведеного бюджету країни податкових платежів та зборів на суму понад 32,6 млрд грн. Стабільна динаміка росту вітчизняної ІТ-індустрії приваблює потенційних інвесторів, що надає оптимізму в подальшому надходженні коштів інвесторів і венчурних фондів для її розвитку. У 2021 р. в українські ІТ-компанії надійшло венчурного капіталу та інших інвестицій на суму 830 млн дол., що на 45% перевищує показники попереднього року. Лише за перший квартал 2022р. підписано 11 венчурних угод на 11,5 млн дол., 3 угоди про прями іноземні інвестиції на 4 млн дол., а також 8 exit-угод на 135 млн дол. [17].

Успішне ведення бізнесу підприємствами ІТ-індустрії супроводжується наявністю багатьох проблем, які потребують вирішення на різних рівнях управління – від корпоративного до державного. Стосується це, насамперед, впровадження процедур бронювання для фахівців ІТ-галузі та їх тимчасового виїзду у відрядження за кордон, вдосконалення політики врегулювання валютного курсу з боку НБУ.

Вдосконалення механізму управління відновлювальними процесами в реальному секторі економіки. Механізми управління процесом розробки та реалізації планів відновлення економіки з позицій теорії і практики менеджменту відомі. План відбудови України називають «планом Маршалла», оскільки при його розробці використано досвід економічного

відновлення та розвитку європейських країн після Другої світової війни. План Маршала почав здійснюватися у квітні 1948 р. після набуття чинності Закону США про чотирьохрічну (1948–1951 рр.) програму допомоги іноземним державам. Надання такої допомоги передбачалося з укладенням двосторонніх угод. Серед обов'язкових умов їх виконання: підтримка розвитку вільного підприємництва; заохочення приватних інвестицій США; співробітництво у зниженні митних тарифів; забезпечення фінансової стабільності; створення спеціальних фондів у національній валюті; надання можливості США здійснювати контроль за використанням коштів створених фондів; подання уряду США регулярних звітів про використання одержуваних від нього коштів. Впроваджувався дієвий контроль за виконанням плану.

Серед європейських країн, які досягли найбільших успіхів у реалізації плану Маршалла, стала Західна Німеччина. Творцем «німецького економічного дива» вважається Людвіг Ерхард, міністр економіки в уряді Конрада Аденауера. Серед ключових положень реформ Л. Ерхарда: необхідність зміцнення грошової системи, приватна власність, розвиток малого і середнього бізнесу, низькі податки, вільні ціни, антитрестовське законодавство, економічна свобода за активної підтримки держави власного товаровиробника у захисті від зовнішньої конкуренції.

До підсумків ініціатив Л. Ерхарда відносять: потреба у пошуку необхідних товарів і послуг змінилася на їх виробництво; зведені нанівець практично інфляційні явища; німецька марка стала однією з найтвердіших іноземних валют; стабільність споживчих цін; підвищення заробітної плати працюючих тощо. Вже на кінець 1949 р. обсяги промислового виробництва досягли довоєнного рівня, а за підсумками 1950 р. перевищили його на 14,5% [18]. Здійснена за ініціативою Л. Ерхарда і під його безпосереднім керівництвом економічна реформа дала змогу Західній Німеччині у короткі терміни не лише подолати розруху, але й значно випередити інші європейські країни в економічному розвитку, зайняти достойне місце серед лідерів світового господарства. До головних секретів «німецького економічного дива» Л. Ерхард відніс винахідливість підприємців, працьовитість робітників та вмилу політику уряду.

Механізм управління відновлювальними процесами формується з 2-х основних складових: організаційної та фінансово-економічної. На наш погляд, розподіл близько 50 млрд. дол. або 6,7% від очікуваного загального обсягу фінансування на фінансування секторів з високою доданою вартістю потребує уточнення. Попередньо ставиться за мету: підвищення долі переробленої сировини в АПК, що йде на експорт, з 35% до 50%; модернізація діючих та будівництво нових гірничозбагачувальних комбінатів, розширення зеле-

Таблиця 2

Динаміка експорту послуг ІТ-сектору за період 2013–2022 рр.

Обсяги експорту ІТ-послуг	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Експорт ІТ-послуг, млрд дол.	1,29	1,50	1,67	1,98	2,49	3,20	4,17	5,03	6,80
Частка від загального обсягу експорту, %	1,58	2,39	3,49	4,29	4,61	5,41	6,57	8,29	8,37

Джерело: складено та розраховано автором за [17]

ної металургії; розвиток аграрного машинобудування, випуск батарей та створення хабу із виробництва автокомпонентів; збільшення внеску ІТ-послуг в ВВП країни з 2,7% у 2021 р. до 10,0% у 2025 р. [19].

Безумовно, зазначений перелік варто доповнити впровадженням в реальному секторі економіки найсучасніших технологій, у т.ч. в кооперації з великими компаніями (ТНК) країн-партнерів. Як і повоєнний план Маршалла середини ХХ ст. для європейських країн, нинішній план відбудови повинен повернути Україну у 30-х роках ХХІ ст. до втрачених позицій серед індустріально розвинених країн.

На наше переконання, однією найважливіших умов досягнення успіху при виконанні стратегічних намірів на рівні підприємства, регіону, країни є наявність істинних стратегів, харизматичних особистостей, які б зі своїми командами компетентних і амбіційних фахівців брали на себе повну відповідальність за досягнення встановлених цілей. Організаційний механізм управління, система контролю повинні чітко орієнтуватися на виконання кожного заходу, раціональне використання ресурсів, уникнення дублювання функцій, стимулювання учасників проєктів за своєчасне та якісне виконання завдань.

Висновки. План післявоєнної відбудови, трансформації та розвитку слід розглядати, виходячи із ключових положень теорії відтворення, як процес розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, тобто процес виробництва, розподілу, обміну, обігу та споживання всієї сукупності матеріальних благ і послуг, створених в системі національної економіки суспільством за певний період. Розвинена держава однозначно асоціюється з поняттям «індустріально розвинена країна». У цьому зв'язку суспільство, владні структури мають забезпечувати розвиток, в першу чергу, не імпортера, не ТНК, не іноземного банку, а власного товаровиробника, інших вітчизняних учасників відтворювального процесу.

Хоча ключові позиції в структурі експорту українських товарів та послуг на європейському та світовому ринках займають переважно продукція АПК, гірничо-

металургійного комплексу та послуги ІТ-індустрії, потрібно не декларувати, а створювати та розширювати випуск не сировинних, а високотехнологічних, конкурентоспроможних товарів. Варто оперативно та ефективно використовувати «завойовані» у ЄС енергетичний, економічний, транспортний та митний «безвізи», очікуючи також підписання угоди про промисловий «безвіз» і приєднання України до роумінгового та платіжного простору, інтеграції в європейський цифровий ринок.

Урядовим структурам слід наполегливо відстоювати національні інтереси, посилювати позиції власного товаровиробника на внутрішньому, європейському та світовому ринку товарів та послуг з високою доданою вартістю. Саме в реальний сектор економіки необхідно залучати інвестиції, розробляти та впроваджувати у виробництво новітні технології, покращувати підготовку інженерних кадрів, зміцнювати сферу прикладних наук, у т.ч. завдяки підтримці і допомозі країн-партнерів, міжнародних організацій та бізнесу. Висловлені та інші пропозиції не претендують на інноваційність. Вони тим чи іншим чином відомі. Залишилось, на нашу думку, найголовніше: сформувати ефективно діючий організаційний механізм управління процесом відновлення економіки, її реального сектору, щоб можна було почути, знайти чітку відповідь на наступні питання в процесі реалізації стратегічних намірів: «*Quis? Quid? Ubi? Quibus auxiliis? Cur? Quomodo? Quado? (Lat.) – Хто? Що? Де? З чією допомогою? Чому (з якою метою)? Яким чином? Коли?*».

Перспективи подальших досліджень. Надзвичайно, на наш погляд, низький рівень запланованого фінансування на потреби відновлення секторів з доданою вартістю викликає занепокоєння, оскільки лише високотехнологічна економіка відкриває можливість повернути вектор розвитку країни, як сировинного приросту європейського та світового господарства, до когорти індустріально розвинених країн. Саме такий підхід має використовуватися в розробці та реалізації стратегій відновлення і модернізації країни на засадах сталого розвитку.

Література:

1. Гесьць В. М. Феномен нестабільності – виклик економічному розвитку / НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Київ : Академперіодика, 2020. 456 с.
2. Іванов С. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*. 2019. № 1 (686). С. 75–89. URL: <http://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/6678>
3. Кораблін С. О., Шумська С. С. Структурна вразливість та фінансова нестабільність України: глобальний контекст. *Економіка і прогнозування*. 2018. № 4. С. 7–37. DOI: <https://doi.org/10.15407/eip2018.04.007>
4. Кіндзерський Я. Повоєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості політики. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 2. С. 101–117. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2022.02.101>
5. Жаліло Я. А., Базилук Я. Б., Собкевич О. В. та ін. Стратегічна ціна російської агресії для економіки України / за наук. ред. д.е.н. Я. А. Жаліло. Київ : НІСД, 2022. 67 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2022.05>
6. Vasyl H. Gerasymchuk. Restructuring the industry: from research and production associations to small and medium business? *Економічний вісник НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського*. 2022. № 22. С. 7–14. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.22.2022>
7. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Львів : Портал, 2022. 408 с.
8. Burns, Arthur F., and Mitchell, Wesley C. *Measuring Business Cycles*. New York: National Bureau of Economic Research. 1946. XXVII & 560 p.
9. GDP (current US\$) – Ukraine. World Bank National Accounts data, and OECD National Accounts data files. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=UA>
10. Падіння ВВП України на 45% і зростання бідності: прогноз Світового банку. URL: <https://tsn.ua/svit/padinnya-vvp-ukrayini-na-45-i-zrostantnya-bidnosti-prognoz-svitovogo-banku-2034052.html>
11. International Monetary Fund. 2022. World Economic Outlook: War Sets Back the Global Recovery. Washington, DC, April. XVI+178 p.
12. Ukraine Recovery Conference – 4,5 July 2022 – Lugano, Switzerland. URL: <https://www.urc2022.com>

13. Виробництво та розподіл валового внутрішнього продукту за видами економічної діяльності. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
14. На агропродовольчу продукцію припадає близько 41% у загальному експорті України. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/na-agroprodovolcu-produkciu-pripadae-blizko-41-u-zagalnomu-eksporti-ukraini>.
15. Каракуц А., Гордійчук Д., Щедрин Ю. Аграрний бізнес, металурги, IT, хімія та інші: як справи гігантів української економіки URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2022/06/6/687837/>
16. Руденко М. В. Аналіз позицій України у глобальних індексах цифрової економіки. *Економіка та держава*. 2021. № 2. С. 11–18. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.2.11>
17. Національна IT-галузь стабільно генерує валютні надходження. URL: <https://itukraine.org.ua/national-it-industry-continuously-generates-foreign-currency-incomes-to-ukraine%E2%80%99s-economy.html>.
18. Дмитро Рибаків. Відновити все: що варто знати про «План Маршалла» та його історичні витоки. URL: <https://mind.ua/publications/20244464-vidnoviti-vse-shcho-varto-znati-pro-plan-marshalla-dlya-ukrayini>.
19. Юлія Свиріденко. Яку економіку ми будемо? URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/07/8/7357131/>

References:

1. Heyets', V. M. (2020). Fenomen nestabilnosti – vyklyk ekonomichnomu rozvytku. DU «Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya NAN Ukrainy». Kyiv: Akademperiodyka.
2. Ivanov, S. V. (2019). Ekonomichne vidnovlennya i rozvytok krayin pislya zbroynikh konfliktiv ta voyen: nevtracheni mozhlyvosti dlya Ukrainy. *Ekonomika Ukrainy*, 1 (686), 75–89. Available at: <http://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/6678>
3. Korablin, S. O., Shums'ka, S. S. (2018). Strukturna vrazlyvist' ta finansova nestabil'nist' Ukrainy: hlobal'nyy kontekst. *Ekonomika i prohnozuvannya*, 4, 7–37. DOI: <https://doi.org/10.15407/eip2018.04.007>
4. Kindzers'kyi, Y. A. (2022). Povoyenne vidnovlennya promyslovosti Ukrainy: vyklyky ta osoblyvosti polityky. *Ekonomichnyy analiz*, 32/2, 101–117. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2022.02.101>
5. Zhailo, Ya. A., Bazyluk, Ya. B., Sobkevych, O. V. (2022). Stratehichna tsina rosiys'koyi ahresiyidlyaeconomiky Ukrainy. Kyiv: NISD. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2022.05>
6. Gerasymchuk, V. H. (2022). Restructuring the industry: from research and production associations to small and medium business? *Ekonomichnyy visnyk NTUU «KPI im. Ihorya Sikors'koho*, 22, 7–14. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.22.2022>
7. Hrytsak, Ya. (2022). Podolaty mynule: hlobal'n aistoriya Ukrainy. L'viv: Portal.
8. Burns, Arthur F., and Mitchell, Wesley, C. (1946). *Measuring Business Cycles*. New York: National Bureau of Economic Research.
9. GDP (currentUS\$) – Ukraine. World Bank national accounts, and OECD National Accounts data files. Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=UA>
10. Padinnya VVP Ukrainyna 45% i zrostannyabidnosti: prohnoz Svitovoho banku. Available at: <https://tsn.ua/svit/padinnya-vvp-ukrayini-na-45-i-zrostannya-bidnosti-prognoz-svitovogo-banku-2034052.html>
11. International Monetary Fund. 2022. *World Economic Outlook: War Sets Back the Global Recovery*. Washington, DC, April. XVI+178.
12. Ukraine Recovery Conference – 4,5 July 2022 – Lugano, Switzerland. Available at: <https://www.urc2022.com>.
13. Vyrobnystvo ta rozpodil valovoho vnutrishn'oho produktu za vydamy ekonomichnoyi diyal'nosti. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
14. Na ahroprodovol'chu produktsiyu pryypaday eblyz'ko 41% u zahal'nomu eksporti Ukrainy. Available at: <https://agravery.com/uk/posts/show/na-agroprodovolcu-produkciu-pripadae-blizko-41-u-zagalnomu-eksporti-ukraini>
15. Karakuts, A., Hordiychuk, D., Shchedryn, Yu. Ahrarnyy biznes, metalurhy, IT, khimiya ta inshi: yak spravy hihantiv ukrayinskoyi ekonomiky. Available at: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2022/06/6/687837/>
16. Rudenko, M. V. (2021). Analiz pozytsiy Ukrainy u hlobal'nykh indeksakh tsyfrovoyi ekonomiky. *Ekonomika ta derzhava*, 2, 11–18. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.2.11>
17. Natsionalna IT-haluz stabilno heneruye valyutni nadkhodzhennya. Available at: <https://itukraine.org.ua/national-it-industry-continuously-generates-foreign-currency-incomes-to-ukraine%E2%80%99s-economy.html>
18. Rybakov, D. Vidnovytyvse: shcho varto znaty pro «PlanMarshalla» dlya Ukrainy ta yoho istorychni vytky. Available at: <https://mind.ua/publications/20244464-vidnoviti-vse-shcho-varto-znati-pro-plan-marshalla-dlya-ukrayini>
19. Svyrydenko, Yu. Yaku ekonomiku my buduyemo? Available at: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/07/8/7357131/>